

Тема 4. Основні риси товарного виробництва: товар і гроші

I. Товар і його властивості

*Людину можна охарактеризувати як "тварину, яка
займається обміном".
(Річард Уайтлі)*
*Хто не відчуває спраги, той не п'є з задоволенням.
(Монтень)*

1. Блага: економічні та неекономічні, матеріальні та нематеріальні.
2. Марксистський аналіз товару і товарного господарства.
3. Теорія трудової вартості.
4. Теорія граничної корисності.

Література

1. Маркс К. Капитал. Т.1. Предисловие к I изданию. Глава I §1, Маркс К., Энгельс Ф. Соч. 2-е изд., т. 23 (2).
2. Бухарин Н.И. Политическая экономия рантье. Теория ценности и прибыли австрийской школы. М., 1988 (4).
3. Маршалл А. Принципы экономической науки. М., 1993. Т.1. Кн.II. Гл. 2 (1). Кн.III. Гл. 2,3 (4).
4. Основи економічної теорії: політекономічний аспект. Підручник / За ред. Г.Н.Климка, В.П.Нестеренка. К., 1994. Розділ 13 (2, 3, 4). К., 1997. Розділ 10 (2, 3, 4).
5. Гальчинський А.С., Єщенко П.С., Палкін Ю.І. Основи економічної теорії: Підручник. К., 1995. Тема 7 (2, 3, 4).
6. Основи економічної теорії: Підручник: У 2 кн. Кн. 1: Суспільне виробництво. Ринкова економіка / Ю.В.Ніколенко, А.В.Демківський, В.А.Євтушевський та ін. К., 1998. Гл. 5 §1, 2, 5 (2, 3).
7. Общая экономическая теория (политэкономия): Учебник / Под общей ред. В.И.Видапина, Г.П.Журавлевой. М., 1995. Гл. 4 §1, 2 (1, 3, 4).
8. Курс экономической теории. Учебное пособие / Под ред. М.Н.Чепурина, Е.А.Киселевой. Киров, 1995. Гл. 5 §2, 3 (1, 2, 3, 4).
9. Теоретическая экономика. Политэкономия: Учебник для вузов / Под ред. Г.П.Журавлевой и Н.Н.Мильчаковой. М., 1997. Гл.21 §1 (1).
10. Майбурд Е.М. Введение в историю экономической мысли. От пророков до профессоров. – М., 1996. Гл. 21 (4).
11. Иохин В.Я. Экономическая теория: введение в рынок и микроэкономический анализ. Учебник. М., 1997. Гл. VI § 1, 2, 3 (2, 3). Гл. IX § 1, 2 (4).
12. Политэкономия. Учебник для вузов / Под редакцией В.А.Медведева. М., 1989. Гл. 5 § 1, 2, 4 (2, 3).
13. Брагинский С.В., Певзнер Я.А. Политическая экономия: дискуссионные проблемы, пути обновления. М., 1991. Часть II. Гл. 1 (4).

В ринковій економіці ключову роль відіграють головні "діючі особи" – товар і гроші. Хоча в курсі економікс не розглядається окрема тема "Товар", це доцільно зробити для кращого розуміння інших економічних проблем.

1. Блага: економічні та неекономічні, матеріальні та нематеріальні

Внутрішнім спонукальним мотивом активної діяльності людини виступають потреби. Засоби, що задовольняють потреби, називаються благами. Одні з них існують в необмеженій кількості (неекономічні), інші – в обмеженій (економічні). Тобто розмежування благ пов'язане саме з поняттям рідкості. В різних випадках благо може бути як економічним, так і неекономічним. У відповідності до існування матеріальних і нематеріальних потреб, можна казати про матеріальні і нематеріальні блага.

СНВП	Економікс поряд з благом (good),	Час	Кількість
		4	100
		5	500
		6	100
		7	50

$$СНВП = \frac{4 * 100 + 5 * 500 + 6 * 100 + 7 * 50}{100 + 500 + 100 + 50} = 5,120д.$$

розглядає й антиблага (bad), як я ви щ е , щ о приносить певну

шкоду споживачеві.

Економічні блага, в свою чергу, поділяються на товари й послуги. Критерій поділу – відчутність на дотик, можливість нагромадження, передачі. Становлення економічної теорії в XIX ст. відбулося під знаком абсолютного панування виробництва товарів над наданням послуг, тому теорії, що розглядаються в темі, виходять з аналізу саме товарного виробництва. Товар – це продукт праці, що вироблений для обміну (К.Маркс). Товар – це економічне благо, що призначене для обміну (К.Менгер).

Події сучасного життя дають всі підстави вважати, що економіка, двигуном якої лишаються першочергові матеріальні потреби людини, все більше схиляється в бік надання послуг, і взагалі стає безтілесною. Все більша частина робітників зайнята не виробництвом товарів, а наданням послуг. Найбагатша людина в світі заробила свої 80 млрд. дол. на зовсім безтілесних речах – засобах передачі інформації.

Ці обставини, однак, не можуть применшити значущості теоретичного аналізу товарного виробництва, що залишений у спадщину нам відомими економічними школами.

2. Марксистський аналіз товару і товарного господарства

Одним з найкращих взірців економічного аналізу лишається (попри всі подальші події й нездійсненні прогнози) марксистський аналіз товару і товарного

господарства. К.Маркс не використовує поняття "ринкова економіка". Замість цього йдеться про товарне виробництво як протилежність натурального господарства.

Чинниками простого товарного виробництва названі:

- суспільний поділ праці;
- відокремлення виробників як приватних власників.

Якщо додається третій чинник – наймана праця, експлуатація – йдеться вже про капіталістичне товарне виробництво.

В передмові до першого видання "Капіталу" К.Маркс пояснює, чому він починає аналіз сучасного йому суспільства саме з товару (I глава I тому "Капіталу" називається "Товар"). Діалектичний метод дослідження вимагає руху від простого до складного. Таким найпростішим елементом, "економічною клітиною" буржуазного суспільства, на думку К.Маркса, виступає саме товар. Політекономія лишається наукою про багатство, а багатство суспільства виступає як величезне скупчення товарів.

Виходячи з визначення товару, можна виділити дві його властивості:

- споживчу вартість (здатність задовольняти певну потребу);
- мінову вартість (здатність обмінюватися).

Рухаючись від видимості до сутності (чому різні споживчі вартості обмінюються в певній пропорції, що дозволяє визначити цю пропорцію?), К.Маркс переходить від поняття "мінової вартості" до "вартості". Те спільне, що дозволяє порівнювати й прирівнювати різні товари, і є вартість – вкладена в товар людська праця. Через безперечну важливість саме цієї властивості товару, Маркс зосереджує увагу на ній, абстрагуючись від поняття корисності (споживча вартість – предмет не політекономії, за його словами, а товарознавства).

Теорія трудової вартості, як відомо, була розроблена ще класичною школою політекономії, К.Маркс доповнює її положенням про двоїстий характер праці:

- споживча вартість товару створюється конкретною працею - корисною працею, витратами робочої сили в певній доцільній формі (work);
- вартість створюється абстрактною працею – працею поза її доцільної форми, як витрати людської праці взагалі, в фізіологічному розумінні, як витрачання фізичної й розумової енергії (labor).

3. Теорія трудової вартості

Таким чином, вартість визначається витратами саме абстрактної праці, але не індивідуальної, а суспільної. Це положення доводиться за допомогою закону вартості: "Обмін товарами здійснюється на основі їхньої суспільної вартості, тобто у відповідності з суспільно-необхідними витратами праці на їхнє виробництво". Суспільно-необхідні витрати праці (СНВП) – це витрати праці, в яких виробляється основна маса продукції, тобто в найбільш розповсюджених в суспільстві умовах праці.

Дія закону розглядається на прикладі. Приймаються припущення, що в галузі лише чотири виробники, попит задовольняється пропозицією. Наведені час на вироблення одиниці продукції й загальний обсяг виробництва.

Функції закону вартості:

- стимулювання зниження витрат (зростання продуктивності праці);
- диференціація товаровиробників;
- регулювання розподілу праці по різних галузях виробництва.

В командній економіці дія закону вартості була паралізована через централізований розподіл прибутків передових підприємств і підтримку "планово-збиткових".

4. Теорія граничної корисності

В 1867 р. Дж. Мілль писав: "На щастя, в законах вартості вже немає нічого такого, щоб вимагало уточнення зараз або в майбутньому. Ця теорія є повною". Цей прогноз був скасований на диво швидко.

Згідно з трудовою теорією, вартість створюється у виробництві, а проявляється на ринку. У прибічників так званих нетрудових теорій вартості це викликало заперечення – якщо товар купують, це відбувається не тому, що витрати праці вважаються суспільно-необхідними, а тому що товар має певні корисні властивості для споживача, певну цінність.

В економічних працях XIX ст. слово "Wert" перекладалося як "цінність". Навіть в перше десятиріччя після жовтневої революції цей термін переважав в перекладах К.Маркса. З часом він поступається місцем терміну "вартість". За допомогою останнього з теорії трудової вартості остаточно виключається корисність товару.

В теоріях нетрудової вартості цінність товару є категорією суб'єктивною, вона проявляється на ринку й крім нього просто не існує. Однією з найбільш відомих подібних теорій є теорія граничної корисності. Її джерела були закладені ще вченими XVIII ст. (Е.Кондільяк, Ф.Галіані). В XIX ст. теорія була вдосконалена за допомогою граничного аналізу (marginal analysis) і цей напрямок економічної теорії отримав назву маржиналізм (marginalism).

Основні ідеї й принципи маржиналізму сформувалися майже одночасно (в 1871-74 рр.) в трьох економістів:

- в Австрії – Карл Менгер (1840-1921);

- в Англії – Вільям Джемс (1835-1882);
- в Швейцарії – Леон Вальрас (1834-1910).

Ці економісти й стали засновниками відповідно трьох шкіл маржиналізму – австрійської, кембриджської й лозаннської (або математичної). Нові ідеї цих шкіл настільки радикально відрізнялися від сталих традицій, що їхня поява й розвиток отримали назву "маржиналістської революції". На відміну від попередніх шкіл маржиналісти:

- досліджували не середні, а граничні величини;
- приділяли головну увагу аналізу споживання й попиту (а не виробництва).

Маржиналісти заново відкрили два закони Г.Госсена (1810-1858), що були сформульовані ще в середині XIX ст. (лише в 1879 р. В.Джемс визнав його як одного з попередників маржиналістської революції в цілому і власної теорії зокрема):

- гранична корисність блага зменшується по мірі зростання кількості спожитих благ;
- максимальне задоволення споживачеві дає такий набір благ, за умовою якого граничні корисності цих благ дорівнюють між собою.

Гранична корисність – це корисність останнього спожитого блага. З робіт К.Менгера можна запозичити приклад з п'ятьма мішками зерна, що зібрані улюбленим персонажем немарксистських шкіл – Робінзоном. Корисність цих мішків із зерном розташовується в порядку зменшення:

- I - життєво необхідний, щоб не померти з голоду;
- II - щоб зберегти здоров'я;
- III - щоб підкормити свійську птицю;
- IV - на виготовлення спиртних напоїв;
- V - годувати папугу, базікання якої приємно слухати.

Цінність визначається саме граничною корисністю блага, яка, в свою чергу, залежить від кількості наявних благ.

Теорія зазнала нищівної критики з боку марксистів (М.І.Бухарін: "це дослідження західної психології в її деградації"). Сьогодні на ній заснований розділ мікроекономіки "Теорія споживчого вибору".

Існували й інші теорії нетрудової вартості.

- Теорія витрат виробництва (Дж. Мілль). Основами цін і мінової вартості є витрати виробництва (не лише жива людська праця, а й та, що уречевлена в засобах виробництва).
- Теорія трьох чинників виробництва (Ж.-Б.Сей (1767-1832)). Вартість формується в процесі виробництва як результат витрат трьох основних чинників – праці, землі й капіталу. Всі вони беруть рівноправну участь в створенні вартості.
- Сучасний напрямок теорії цінності й цін йде від А.Маршала. Йому вдалося певним чином поєднати існуючі точки зору й розглядати ціну товару як результат взаємодії попиту й пропозиції. Ціна у нього є ціною рівноваги, яка відчуває на собі вплив як з боку попиту (корисності), так і з боку пропозиції (витрат).

Неодноразово здійснювалися спроби поєднати теорію трудової вартості з теорією граничної корисності. Одна з них була зроблена М.І.Туганом-Барановським.

Перевірте себе, чи засвоїли Ви терміни і категорії: благо, товар, споживча і мінова вартість, вартість, конкретна та абстрактна праця, суспільно-необхідні витрати праці, гранична корисність, маржиналізм.

Перевірте себе, чи уявляєте Ви, який внесок зробили в цей розділ економічної теорії: К.Маркс, К.Менгер, У.Джевонс, Л.Вальрас, Є.Бем-Баверк, Ж.-Б. Сей, А.Маршалл, М.І.Туган-Барановський.

Питання для самоконтролю

1. Чи може благо не бути товаром? Чи може продукт мати споживчу вартість і не мати мінової? За яких умов?
2. Чи можна сказати, що чим більше витрачається праці, тим більше вартість товару?
3. Три групи товаровиробників виготовляють однакові товари. I група виробляє 500 одиниць і витрачає на виготовлення одного товару 3 години. II група виробляє 300 одиниць, а на виготовлення одного товару витрачає 5 годин. III група відповідно - 600 одиниць і сім годин. Знайдіть робочий час, суспільно необхідний для виготовлення одиниці товару, якщо суспільні потреби дорівнюють 1400 одиниць.
4. Яке економічне поняття точніше характеризує думку В. Шекспіра: "Самі по собі речі не бувають ні добрими, ні поганими, а тільки за нашою оцінкою" (Гамлет, принц Датський)?
5. Все, чого торкався легендарний цар Мідас, перетворювалося в золото. Дуже швидко цар став благати богів взяти свій дар назад. Чому? Яку економічну концепцію ілюструє ця стародавня легенда?
6. Порівняйте основні положення трудової теорії вартості і теорії граничної корисності, виявіть їхні позитивні риси і недоліки.
7. Тогорічний сніг на вулицях міста має нульову ціну. Коли цей сніг вивезуть з міських вулиць, можна буде казати про його конкретну ціну. Яка ця ціна, з чого вона складається? Яка, на Ваш погляд, альтернативна ціна прибирання снігу?
8. Як би Ви відповіли на питання (парадокс вартості А. Сміта): "Чому вода, яка настільки необхідна, що без неї неможливо жити, має таку невелику ціну, в той час як діаманти, які зовсім непотрібні, мають таку високу ціну"?
9. Спробуйте математично сформулювати закон Госсена, використовуючи границі та похідні.
10. Чи можлива ситуація, коли загальна корисність певного блага зростає, а гранична корисність цього блага одночасно зменшується. Наведіть приклади від'ємної граничної корисності.

11. "Чем меньше женщину мы любим, тем легче нравимся мы ей". Чи характеризує цей вислів проблему визначення цінності економічних благ?

Для тих, у кого є час читати не тільки підручники:

Як продукт, який не мав за певних умов споживчої вартості, може стати повноцінним товаром? (За романом О.Генрі "Королі та капуста").

II. Гроші та грошовий обіг

*Гроші не можуть купити друзів, але вони здатні
підвищити клас ваших ворогів
(Спайк Мілліген)*

*Навіть кохання не позбавило розуму стількох людей,
скільки міркування про сутність грошей.
(Вільям Гладстон)*

1. Походження грошей:
  - а) еволюційна концепція;
  - б) раціоналістична концепція.
2. Функції грошей.
3. Грошовий обіг. Інфляція.
4. Сучасні кредитно-паперові гроші.

Література

1. Маркс К. Капитал. Т. 1. Гл. 1 §3 (1а). Гл. 3 (2).- Маркс К., Энгельс Ф. Соч. 2-е изд. Т. 23.
2. Самуэльсон П. Экономика. Т. 1. М., 1997. С. 45-48 (16, 2).
3. Основи економічної теорії: політекономічний аспект. Підручник / За ред. Г.Н.Климка, В.П.Нестеренка. К., 1994. Розділ 14 (1, 2, 3, 4). К., 1997. Розділ 11 (1, 2, 3, 4).
4. Гальчинський А.С. Теорія грошей: Навч. посібник. К., 1996. Теми 1, 2 (1, 2).
5. Гальчинський А.С., Єщенко П.С., Палкін Ю.І. Основи економічної теорії: Підручник. К., 1995. Тема 8 §1, 2 (1, 2).
6. Основи економічної теорії: Підручник: У 2 кн. Кн. 1: Суспільне виробництво. Ринкова економіка / Ю.В.Ніколенко, А.В.Демківський, В.А.Євтушевський та ін. К., 1994. Гл. 5 §3, 4, 6, 7 (1, 2, 3).
7. Общая экономическая теория (политэкономия): Учебник / Под общ. ред. В.И. Видяпина, Г.П. Журавлёвой. М. 1995. Гл. 4 §3, 4 (1, 2, 4).
8. Курс экономической теории. Учебное пособие / Под ред. М.Н.Чепурина, Е.А.Киселевой. Киров, 1995. Гл. 5 §4, 5, 6 (1, 2, 3, 4).
9. Майбурд Е.М. Введение в историю экономической мысли. От пророков до профессоров. – М., 1996. Гл. 6 (1-3).
10. Баликов В.З. Общая экономическая теория. Уч. пособие. Новосибирск, 1996. Гл. V § 3 (1а, 2, 3).

Гроші лишаються в центрі уваги не лише економістів з самого початку їхнього виникнення. Вони не втрачають свого значення, не зважаючи на зміну форм, - навпаки, сучасні нематеріальні, віртуальні безготівкові розрахунки

набувають ще більшої ваги. З грошима так чи інакше пов'язані всі економічні дисципліни, тому доцільно відвести першому знайомству з теоріями грошей окреме заняття.

1. Походження грошей

В економічній теорії досі не склалася єдина цілісна теорія грошей. Відносно походження грошей зазвичай виділяють дві концепції.

а) Еволюційна концепція

Згідно з цією концепцією, } **к товару D** виникнення грошей є наслідком еволюційного розвитку товарного виробництва, певним щаблем в розвитку поділу праці. Класичний аналіз походження грошей наведений К.Марксом в III главі I тому "Капіталу".

Дослідивши товар й обравши за предмет аналізу саме вартість, К.Маркс зосереджує увагу на формах вартості в процесі еволюції обміну.

Проста (випадкова) форма вартості склалася в часи, коли обмін лише народжувався. Основна маса продуктів виготовлялася для власного споживання і вони лише інколи ставали товарами.

$$x \text{ товару A} = y \text{ товару B}$$

Товар **B** слугує еквівалентом товару **A**, але ця роль не закріплюється за ним назавжди.

Повна (розгорнута) форма вартості виникає з розвитком виробництва, із збагаченням світу товарів. Товарна маса зростає і кожному товару протистоїть багато інших.

$$x \text{ товару A} = y \text{ товару B} = z \text{ товару C} = \dots$$

Внаслідок створення все нових товарів цей рядок еквівалентів стає все довшим, тож обмін ускладнюється. Тому з часом з усієї товарної маси виділяються певні товари, що найбільше цінуються в даній місцевості, на які завжди існує попит.

Загальна форма вартості виникає, коли з'являється цей товар – загальний посередник в процесах обміну, загальний еквівалент. В різних місцевостях цю роль грали різні товари.

$$x \text{ товару A}$$

$$y \text{ товару B}$$

$$z \text{ товару C}$$

Грошова форма вартості виникає на наступному щаблі розвитку, коли роль загального еквіваленту міцно закріплюється за дорогоцінними металами. Золото перетворилося із звичайного товару в загальну форму вартості завдяки своїм об'єктивним властивостям: однорідності, подільності, портативності, збереженості.

Таким чином, за еволюційним підходом, гроші – це товар, який виконує роль загального еквіваленту. Виникнення грошей є результатом розвитку товарного господарства, а не навпаки.

б) Раціоналістична концепція

На відміну від еволюційної, ця концепція заперечує товарне походження грошей. Замість об'єктивного підходу був реалізований суб'єктивно-психологічний підхід. Саме він притаманний більшості сучасних західних економістів, що можна пояснити розвитком кредитних грошей, витісненням готівкового обороту безготівковим.

За словами П.Самуельсона, "Гроші – це штучна соціальна умовність. Якщо за тією чи іншою причиною яка-небудь річ починає застосовуватися в якості грошей, то всі... починають цінувати її". За словами іншого видатного економіста Дж.Гелбрейта, "закріплення грошових функцій за золотом та іншими предметами – результат згоди між людьми".

В сучасній західній економічній літературі сутність грошей визначають через їхні функції (за словами Дж.Хікса, гроші – це те, що вони виконують).

2. Функції грошей

Свого часу К.Маркс виділяв п'ять функцій грошей.

Міра вартості: як загальний еквівалент гроші вимірюють вартості всіх товарів. Ціна товару – це вартість в грошових одиницях. В основі руху цін лежить закон вартості. Для того, щоб порівнювати ціни різних за вартістю товарів, потрібно введення масштабу цін. За умов обігу металевих грошей масштабом цін називалася певна вага золота, що встановлювалася державою. Пізніше, за умов скасування золотого вмісту грошей, масштаб цін встановлюється стихійно, як наслідок ринкових сил.

Засіб обігу. На відміну від безпосереднього бартерного обміну товару на товар ($T - T$) з появою грошей обіг набуває форми: $T - Gr - T$ й значно прискорюється. Швидкоплинне виконання грошима цієї функції створює умови для введення "неповноцінних" (паперових) грошей. Хоча потенційна можливість незбігу актів купівлі й продажу несуть з собою загрозу криз надвиробництва.

Засіб нагромадження (утворення скарбів) – продаж без наступної купівлі ($T - Gr$). Інколи для купівлі певного товару потрібно мати заощадження. Заощаджувати взагалі можна і власні товари, але краще (через абсолютну ліквідність) це робити за допомогою грошей. Ліквідність – це здатність товару швидко обмінюватися на інший потрібний товар.

Засіб платежу – купівля без попереднього продажу ($Gr - T$). Це кредитна форма грошей (вексель). Розповсюдження цієї функції посилює можливість

виникнення кризової ситуації (в разі несплати по зобов'язанням в свій термін одного боржника).

Світові гроші. В XIX ст. за умов існування золотого стандарту світова торгівля здійснювалася за допомогою золота. За словами К.Маркса, гроші, виходячи на світову арену, скидали національні мундири.

В підручниках "Економікс" функції грошей обмежуються функціями засобу обігу, міри вартості і засобу нагромадження:

- засіб обігу (дозволяє уникнути незручностей бартеру);
- міра вартості (можливість порівняти вартості окремих товарів, визначити ціни товарів);
- засіб нагромадження (найбільш зручна форма зберігання багатства через свою ліквідність).

3. Грошовий обіг. Інфляція

Через проблеми грошового обігу постає питання про потрібну кількість грошей в обігу. Увага до цього питання вперше була прикута в XVI ст. в зв'язку з так званою "революцією цін" в Європі. Саме з цих часів бере початок кількісна теорія грошей, згідно з якою ціни товарів залежать від кількості грошей в обігу.

Так, ще відомий французький мислитель Ж.Боден (1530-1596) констатував тісний зв'язок між зростанням маси золота й срібла в обігу та підвищенням загального рівня цін. Подальший розвиток цієї концепції пов'язується з іменами Дж.Локка (1632-1704), Р.Кантільона (1680[?]-1734), Д.Юма (1711-1776). На якісно новий рівень піднімає аналіз Д.Рікардо. На початку XX ст. формуються два різновиди кількісної теорії грошей – транзакційний варіант (І.Фішер (1867-1947), та кембриджський (А.Маршалл, А.Пігу (1877-1959)).

Перший варіант називається транзакційним, оскільки робить наголос саме на товарно-грошових угодах (транзакційних операціях, transactions). Його математичним виразом є рівняння обміну І.Фішера:

$$MV = PQ,$$

де **M** – сума грошей, що витрачається на купівлю товарів в даному суспільстві протягом даного року,

V – швидкість обертання грошей,

P – ціни товарів,

Q – обсяг товарної маси.

Другий варіант кількісної теорії грошей належить кембриджській школі. Особливістю цього підходу є заміна в рівнянні Фішера швидкості обігу на коефіцієнт $k=1/V$. При цьому гроші розглядаються не лише з точки зору функції засобу обігу, а і як засіб нагромадження. Формула має вигляд:

$$M = kPY,$$

де **Y** – фізичний обсяг виробництва.

Сучасним варіантом кількісної теорії грошей вважається монетаризм.

Наведені формули дозволяють в першому наближенні пояснити феномен інфляції. Це переповнення каналів грошового обігу паперовими грошима, в наслідок чого вони знецінюються і ціни на товари зростають. В зв'язку з демонетизацією золота інфляція стала звичайним, поширеним явищем ХХ ст. Докладно інфляція вивчається в курсі макроекономіки.

Ще в часи існування біметалевого стандарту був сформульований закон грошового обігу Грешема-Коперника: "Гірші гроші витісняють з обігу кращі". Тоді йшлося про срібні гроші, якими переважно розраховувалися за покупки, а золоті зберігали в якості заощаджень.

4. Сучасні кредитно-паперові гроші

В ХХ ст. роль золота й відповідно функції грошей суттєво змінилися. Відбулася демонетизація золота, тобто воно вже не виконує ролі грошей та жодної з їхніх функцій. Всі розрахунки здійснюються в національних валютах, що не мають золотого вмісту. Це, в свою чергу, пояснює сьогоднішню популярність раціоналістичної концепції. Пластикові картки – ще більша умовність, ніж паперові гроші.

Цінність грошей в сучасних умовах в значній мірі визначається довірою до уряду, що друкує їх і керує ними. Це підтверджується таким явищем перехідної економіки як доларизація.

Перевірте себе, чи засвоїли Ви терміни і категорії: бартер, проста, повна, загальна форма вартості, міра вартості, засіб обігу, нагромадження, засіб платежу, вексель, ліквідність, рівняння І.Фішера, інфляція.

Перевірте себе, чи уявляєте Ви, який внесок зробили в цей розділ економічної теорії: К.Маркс, П.Самуельсон, І.Фішер.

Питання для самоконтролю

1. Як Ви розумієте ліквідність товару? В чому полягає цінність ліквідності?
2. Англійські колоністи, які оселилися в Новому Світі, привезли з собою трохи фунтів, шилінгів, пенсів. Колоністів було мало в порівнянні з індіями, які використовували черепашки певного виду - Вампум - як гроші. Як, швидше за все, здійснювався обмін в цьому суспільстві?
3. Як Ви розумієте вираз: "Природа створила мало золота, але рідким його зробили люди"?
4. Чому бартер шкідливий для економіки?
5. Які функції виконують гроші за умовою:
  - а) купівлі товарів в кредит;
  - б) купівлі товарів готівкою;
  - в) сплати боргу;
  - г) розміщення коштів в банку;

- д) встановлення ціни товару?
Які функції грошей порушуються при спекуляції?
6. За яких умов паперові гроші можуть частково загубити здатність виконувати кожну з трьох функцій? Опишіть механізм цього явища. Яку функцію гроші можуть загубити в ситуації інфляції в першу чергу і в більшій мірі, а яку більш повільно і менше?
  7. В книзі "Нові гроші для Росії і світу" В.Жиріновський і В.Юровицький виділяють і такі функції грошей, як екологічну, кримінальну, воєнну, миротворчу. Як Ви думаєте, що вони при цьому мають на увазі?
  8. В 80-ті роки можна було віддати старий телевізор в рахунок часткової оплати нового телевізора. Чи виконував старий телевізор в цьому випадку функцію засобу платежу чи обігу? Чи можна назвати цей порядок обміну старих телевізорів на нові бартерною угодою?
  9. Що визначає сьогодні реальну вартість банкноти:
    - а) вартість паперу, на якому вона надрукована;
    - б) вартість золота;
    - в) вартість праці, витраченої на її друкування;
    - г) вартість товарів і послуг, які можна на неї купити?Чому?
  10. Чи суперечить закону Грешема той факт, що долари витискали з обігу карбованці на початку 90-х років?

Для тих, у кого є час читати не тільки підручники:

У чому полягає соціальна сутність інфляції? (За романом Е.М.Ремарка "Три товариші" чи "Чорний обеліск").